

УДК 311.17:637.5:658.511(477)

*А. Л. Коляда,
викладач кафедри економічного аналізу,
Одеський національний економічний університет,
E-mail: anastasiya.kolyada@bk.ru*

Аналіз сучасного стану м'ясопереробної галузі України

Виявлені тенденції розвитку м'ясопереробної галузі України. На основі детального ретроспективного аналізу діяльності вітчизняних м'ясопереробних підприємств ідентифіковані їх ключові проблеми з урахуванням галузевих особливостей. Запропоновані ґрунтовні рекомендації, практичне впровадження яких сприятиме покращенню стану м'ясопереробної галузі країни.

Ключові слова: харчова промисловість, м'ясопереробна галузь, м'ясна продукція, попит, споживання, експорт, імпорт.

В умовах ринкового розвитку економіки, якому притаманні жорстка конкуренція та високі вимоги до виробленої продукції, проблеми всебічного аналізу стану м'ясопереробної галузі набувають все більшої актуальності. Успішна діяльність будь-якої галузі країни багато в чому залежить саме від оперативного проведеного аналізу змін внутрішнього та зовнішнього середовища її функціонування. Для виявлення пріоритетних шляхів подальшого покращення стану м'ясопереробної галузі України та розробки відповідних рекомендацій щодо підвищення ефективності її діяльності необхідно проаналізувати особливості функціонування вітчизняних м'ясопереробних підприємств.

Теоретичні та практичні основи аналізу ефективності діяльності суб'єктів господарювання різних галузей, у тому числі м'ясопереробної, викладені у працях відомих вітчизняних і зарубіжних дослідників, серед яких слід зазначити В. Андрійчука, Н. Волкову, М. Зверякова, А. Ковальова, Л. Лігоненко, Г. Мисаку, Є. Мниха, В. Михайлова, А. Наливайка, Ю. Пожарчук, О. Терещенка, М. Хаммера та ін.

М'ясопереробна галузь завжди була однією з основних серед численних галузей харчової промисловості. Оскільки вона є підґрунтям продовольчої безпеки країни, то її стан потребує постійного моніторингу й аналізу з метою вчасного виявлення, запобігання й усунення кризових явищ.

Метою статті є здійснення детального та поглибленого аналізу сучасного стану підприємств м'ясопереробної галузі України задля ідентифікації їх ключових проблем з урахуванням галузевих особливостей. Пріоритетним завданням статті є надання ґрунтовних

рекомендацій та пропозицій щодо подальшого покращання діяльності вітчизняної м'ясопереробної галузі.

Ступінь розвитку м'ясопереробної галузі вітчизняної харчової промисловості не тільки визначає рівень продовольчої безпеки країни, впливає на здоров'я та працездатність населення, а й розглядається як потенційне джерело зміцнення позицій України на зовнішніх ринках. В умовах інтеграції України до світових ринків особливо актуальним стає стабільне виробництво якісної, безпечної, екологічно чистої продукції та сировини для неї.

До 2007 року простежується тенденція до збільшення кількості м'ясопереробних підприємств у країні. Рекордна кількість суб'єктів господарювання, які спеціалізуються на виробництві м'яса та м'ясних продуктів, протягом досліджуваного періоду спостерігалась у 2006 році – 1230 підприємств (рис. 1, за даними [1]). Зазначимо, що тут і далі дані за 2014 рік наведено без урахування діяльності бюджетних установ, тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції). У 2013 році порівняно з 2012 роком кількість підприємств, які спеціалізуються на виробництві м'яса та м'ясних продуктів, збільшилася на 12,21%, проте в 2014 році цей показник зменшився на 13,2%, з 882 до 766.

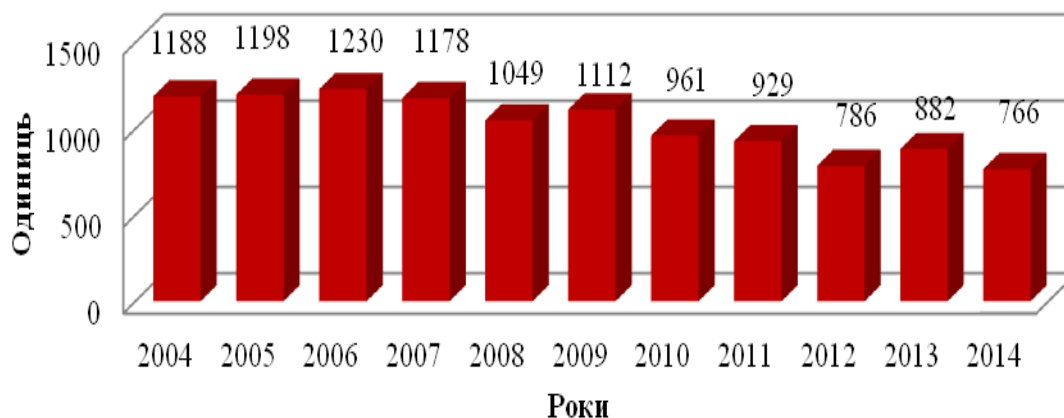

Рис. 1. Динаміка кількості м'ясопереробних підприємств протягом 2004–2014 рр.

Аналіз даних табл. 1 (за даними [1]) показав, що найбільша питома вага у структурі реалізації м'яса та м'ясних продуктів припадає на м'ясо свійської птиці та м'ясні продукти. Протягом досліджуваного періоду спостерігається коливальна зміна частки реалізації м'яса худоби за суттєвого її зменшення загалом. Так, якщо в 2010 році реалізація вищезазначених видів м'яса становила 23,8%, то в 2014 році – 17,3%, тобто скоротилася на 6,5 в. п. Ця тенденція значною мірою зумовлена зменшенням поголів'я худоби, продуктивності тварин та зміною вподобань населення.

Динаміка та структура реалізації м'яса та м'ясних продуктів за 2010–2014 рр.

Вид продукції	2010 р.		2011 р.		2012 р.		2013 р.		2014 р.	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
М'ясо всіх видів, крім м'яса птиці	5517,9	23,8	7091,7	25,6	4610,9	14,7	5399,8	16,5	6455,1	17,3
М'ясо свійської птиці	8628,1	37,2	8679,1	31,2	12441	39,8	13658,6	41,6	16944,0	45,3
М'ясні продукти	9052,0	39,0	12007,5	43,2	14244,3	45,5	13741,4	41,9	13960,6	37,4
Усього реалізованого м'яса та м'ясних продуктів	23198,0	100,0	27778,3	100,0	31296,2	100,0	32799,8	100,0	37359,7	100,0

Щодо реалізації м'яса свійської птиці, то протягом 2010–2014 років його частка збільшилася з 37,2% до 45,4% (на 8,2 в. п.), тобто спостерігається обернена до вище окресленої тенденція. Це явище зумовлено тим, що м'ясо свійської птиці є більш доступним для населення за ціною порівняно з іншими видами м'яса, а його виробництво характеризується, зокрема, суттєво коротшим періодом часу для досягнення птицею кондиційної ваги.

Оскільки основною функцією м'ясопереробної галузі є забезпечення населення України м'ясом та м'ясними продуктами, то з метою виявлення ступеня реалізації цієї функції перейдемо до аналізу балансу попиту та пропозиції м'яса та м'ясних продуктів. Невідповідність інтенсивності розвитку сировинної та переробної галузі зробило цілком реальною проблему сировинного дефіциту – одного з чинників, який зумовив стрімке нарощування обсягів імпорту м'яса та м'ясних продуктів у 2005–2009 роках. Так, у 2008 році обсяг імпорту м'яса та м'ясних продуктів досяг рекордного значення – 550 тис. тонн.

Протягом 2005–2008 років спостерігалася тенденція до зниження обсягів реалізації вітчизняної м'ясної продукції на зовнішніх ринках. Якщо в 2005 році було експортовано 82 тис. тонн м'яса та м'ясних продуктів, то у 2008 році – лише 28 тис. тонн, тобто менше на 66%. Проте у подальшому відбувалося поступове нарощування обсягів поставок із України і в 2014 році експорт м'ясних продуктів уперше за досліджуваний період перевищив на 8,5% імпорт (218 тис. тонн проти 201 тис. тонн), що, у свою чергу, свідчить про поступове зменшення імпортозалежності нашої країни у цій сфері (рис. 2, за даними [2]).

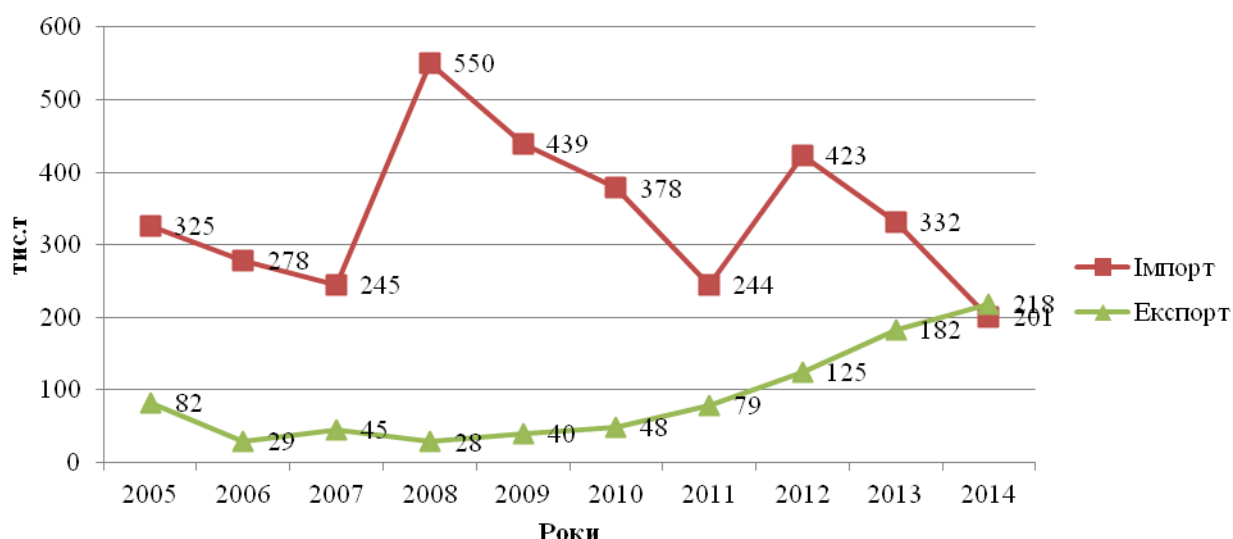

Рис. 2. Динаміка обсягів імпорту й експорту м'яса та м'ясних продуктів протягом 2005–2014 років

Згідно з даними, наведеними в табл. 2 (за даними [2]), обсяг імпорту м'яса протягом 2010–2014 років поступово зменшується, при цьому зміни мають коливальний характер. Протягом аналізованого періоду найбільшою є частка свинини, причому загалом спостерігається тенденція до її постійного збільшення. Так, якщо в 2010 році частка свинини в структурі імпортованого м'яса становила 51,1%, то у 2014 році – 62,2%. Водночас упродовж останнього зазначеного року ця частка скоротилася на 8,3 в. п.

Таблиця 2

Склад, динаміка та структура імпорту та експорту м'яса протягом 2010–2014 років

Показники	2010 р.		2011 р.		2012 р.		2013 р.		2014 р.	
	тис. т	%	тис. т	%	тис. т	%	тис. т	%	тис. т	%
Імпорт усього, у т. ч.:	378	100,0	244	100,0	423	100,0	332	100,0	201	100,0
– яловичина і телятина	25	6,6	23	9,4	16	3,8	19	5,7	7	3,5
– свинина	193	51,1	153	62,7	289	68,3	234	70,5	125	62,2
– м'ясо птиці	157	41,5	65	26,6	116	27,4	74	22,3	65	32,3
– інші види м'яса	3	0,8	3	1,3	2	0,5	5	1,5	4	2,0
Експорт усього, у т. ч.:	48	100,0	79	100,0	125	100,0	182	100,0	218	100,0
– яловичина і телятина	13	27,1	13	16,5	17	13,6	27	14,8	27	12,4
– свинина	1	2,1	14	17,7	25	20,0	8	4,4	15	6,9
– м'ясо птиці	33	68,7	50	63,3	82	65,6	146	80,3	176	80,7
– інші види м'яса	1	2,1	2	2,5	1	0,8	1	0,5	0	0,0

На другому місці за обсягом імпорту знаходиться м'ясо птиці, проте його частка в структурі обсягу імпортованого м'яса протягом досліджуваного періоду в цілому

зменшується. Якщо в 2010 році було імпортовано 157 тис. тонн м'яса птиці (41,5%), то в 2014 році – 65 тис. тонн (32,3%). Яловичина і телятина перебувають на передостанньому місці у структурі обсягу імпорту м'яса в Україну. Протягом досліджуваного періоду простежується тенденція до суттєвого зменшення обсягів імпорту цього виду м'яса. Так, у 2010 році на територію нашої країни було імпортовано 25 тис. тонн яловичини та телятини, а в 2014 році – лише 7, тобто менше на 72%, або у 3,6 раза.

Основними імпортерами яловичини є США та Бразилія; свинини – Бразилія, Польща, Німеччина; м'яса птиці – США, Нідерланди, Бельгія [3, с. 33]. Протягом 2010–2014 років спостерігалася тенденція до поступового нарощування обсягів експорту вітчизняного м'яса. При цьому обсяг експорту м'яса птиці, на відміну від експорту всіх інших видів м'яса, стрімко зростає, тобто простежується стабільно позитивна тенденція: у 2010 році вітчизняними виробниками було експортовано 33 тис. тонн м'яса птиці, у 2014 році – 176 тис. тонн, тобто у 5,3 раза більше. Частка м'яса птиці в обсязі експорту протягом досліджуваного періоду в динаміці загалом також збільшилася. Якщо в 2010 році цей показник становив 68,8%, то у 2014 році – 80,7%, або майже на 12 в. п., що, у свою чергу, свідчить про пріоритетне та стратегічно важливе значення виробництва м'яса птиці в Україні.

У 2010–2011 роках було експортовано 13 тис. тонн яловичини і телятини, а у 2013–2014 роках – по 27 тис. тонн, проте частка цього виду м'яса у структурі експорту за аналізований період зменшилася з 27,1% до 12,4%, або понад удвічі. Зазначена тенденція була зумовлена складною ситуацією в тваринництві, зменшенням кількості голів великої рогатої худоби та збитковістю (у переважній більшості) м'ясопереробних підприємств, які спеціалізуються на виробництві яловичини і телятини.

Щодо обсягу експорту свинини, то за 2010–2012 рр. він збільшився у 25 разів (переважно через дуже низьку базу порівняння), у 2013 році цей показник впав у більш ніж три рази, а наступного року зріс майже удвічі. За таких суттєвих коливань абсолютного показника у 2012 році на свинину припадало 20% обсягу експорту м'яса, а в 2014 році – лише 6,9%. При цьому інші види м'яса в 2014 році взагалі не експортувалися.

Подальше збільшення експорту м'яса дозволить українським товаровиробникам вийти на нові зовнішні ринки, залучити іноземні інвестиції, підвищити конкурентоспроможність вітчизняних м'ясопереробних підприємств та зміцнити економіку України. Основними країнами – експортерами української м'ясної продукції є Білорусь, Казахстан, Молдова [3, с. 33].

З метою виявлення вподобань населення щодо певних видів м'яса виконаємо аналіз динаміки та структури їх споживання на одну особу населення (табл. 3, за даними [2]).

Протягом аналізованого періоду річне споживання м'яса на одну особу населення змінювалося коливально, при цьому загалом збільшилося. Згідно з даними таблиці, у 2010 році цей показник становив 52 кг, а в 2014 році він зріс на 4% й досяг 54,1 кг. Водночас, незважаючи на вищезазначену позитивну тенденцію, рівень споживання м'яса на одну особу населення незначно перевищив мінімальну норму (52 кг на особу на рік) та ще значною мірою не досяг раціональної норми, що становить 80 кг на одну особу на рік [4].

Таблиця 3

Склад, динаміка та структура споживання м'яса на одну особу за 2010–2014 роки

Показник	2010 р.		2011 р.		2012 р.		2013 р.		2014 р.	
	кг	%	кг	%	кг	%	кг	%	кг	%
Споживання всього, у т. ч.:	52,0	100,0	51,2	100,0	54,4	100,0	56,1	100,0	54,1	100,0
– яловичина і телятина	9,8	18,8	9,1	17,8	8,5	15,6	9,2	16,4	9,1	16,8
– свинина	18,0	34,6	18,6	36,3	21,1	38,8	21,5	38,3	19,7	36,4
– м'ясо птиці	23,2	44,6	22,5	43,9	23,8	43,8	24,4	43,5	24,3	44,9
– інші види м'яса	1,0	1,9	1,0	2,0	1,0	1,8	1,0	1,8	0,9	1,7

У структурі споживання м'яса на одну особу за видами м'яса до 2012 року простежується тенденція до загального збільшення частки свинини, на яку в 2010 році припадало 34,6% від загального обсягу споживання м'яса (18,0 кг на особу), а в 2012 році – 38,8% (21,1 кг на особу). Проте в 2014 році частка свинини в структурі споживання м'яса становила лише 36,4%, тобто на 1,9 в. п. менше порівняно з 2013 роком, коли, у свою чергу, відбулося скорочення щодо попереднього року на 0,5 в. п. Рівень споживання м'яса птиці в абсолютному та відносному вираженні несуттєво збільшується. У 2013 році річний обсяг споживання яловичини і телятини зріс до 9,2 кг на одну особу і залишився практично незмінним у 2014 році (9,1 кг на особу), коли його частка у структурі обсягу споживання м'яса становила 16,8%, водночас останні показники є меншими за відповідні значення 2010 року.

Обсяги споживання та частки у структурі споживання м'яса інших видів (кролятина, козятина, конятина) залишалися практично без змін й становили 1–2 кг на особу на рік і близько 2% відповідно.

Отже, за результатами детального аналізу сучасного стану м'ясопереробної галузі України можна виділити ключові проблеми, з якими стикаються суб'єкти господарювання, що до неї належать, а саме: кризовий стан сировинної бази; залежність від купівельної спроможності населення; економічна ситуація в країні; зміна тенденцій попиту на м'ясну продукцію, застаріле обладнання, відсутність фінансових можливостей упровадження досягнень науково-технічного прогресу та ін.

На нашу думку, основними шляхами покращення ситуації в м'ясопереробній галузі є такі:

- вдосконалення системи пільгового оподаткування та кредитування сільськогосподарських і м'ясопереробних підприємств [5, с. 295];
- нарощування сировинної бази м'ясопереробних підприємств;
- проведення протекціоністської політики щодо вітчизняних товаровиробників;
- нарощування обсягів виробництва з урахуванням орієнтації на експорт;
- використання мерчандайзингу та інструментів ринкового позиціонування продукції;
- вдосконалення асортиментної політики;
- диверсифікація торговельних потоків і максимальна реалізація зовнішньоекономічного потенціалу галузі;
- збільшення прямих іноземних інвестицій в галузь, що сприятиме технологічному оновленню підприємств згідно зі світовими стандартами;
- зменшення періоду надання комерційного кредиту покупцям та підвищення розміру цінової знижки при здійсненні попередньої, повної або дострокової оплати за реалізовану продукцію.

Практичне впровадження наведених рекомендацій дозволить підприємствам м'ясопереробної галузі не лише ефективно використовувати власний виробничий потенціал, а й зберігати при цьому свої позиції на відповідному ринку або розширювати певний його сектор шляхом постійного пошуку та реалізації виявлених резервів в умовах обмеженості ресурсів та впливу факторів зовнішнього конкурентного середовища.

Як перспективу подальших досліджень у цьому питанні зазначимо ідентифікацію сильних та слабких сторін виробничо-фінансової діяльності м'ясопереробних підприємств, спираючись на результати ретроспективного аналізу стану м'ясопереробної галузі, з метою підвищення ефективності їх функціонування.

Список використаних джерел

1. Відповідь на Запит до державної служби статистики України “Кількість суб’єктів господарювання за видами економічної діяльності у 2014 році та обсяг реалізації м’яса та м’ясних продуктів за 2010–2014 роки” № 15.2-20/1076ПІ від 21.07.2015 р.

2. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України за 2014 рік : [стат. зб.] [Електронний ресурс] – Режим доступу :

http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/pub17_u.htm –

3. Пожарчук Ю. В. Сировинна база як фактор забезпечення конкурентоспроможності м'ясопереробних підприємств України / Ю. В. Пожарчук // Економіка харчової промисловості. – 2013. – № 1 (17). – С. 32–34.

4. Сегеда С. А. Оцінка споживання основних продовольчих продуктів в Україні / С. А. Сегеда // Зб. наук. праць ВНАУ. Серія: Економічні науки. – 2012. – № 3 (69). – С. 195–199.

5. Волкова Н. А. Аналитическая оценка функционирования пищевых предприятий / Н. А. Волкова, Д. В. Яцковой // Вестник ТвГУ. Серія: Экономика и управление. – 2014. – № 1 (23). – С. 293–301.

<http://econjournal.vsau.org/files/pdfa/740.pdf>

References

1. Vidpovid' na Zapyt do derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy “ Kilkist subiektiv hospodariuvannia za vydamy ekonomichnoi diialnosti u 2014 rotsi ta obsiah realizatsii miasa ta miasnykh produktiv za 2010–2014 roky” vid 21.07.2015 r. № 15.2-20/1076III [The answer to the request to the State Statistics Service of Ukraine “Number of business entities by economic activity in 2014 and sales of meat and meat products for 2010-2014” from 21.07.2015 r. № 15.2-20/1076III] [in Ukrainian].

2. Balansy ta spozhyvannia osnovnykh produktiv kharchuvannia naseleнням Ukrainy za 2014 rik [Balances and consumption of basic foodstuffs population of Ukraine for 2014]. *ukrstat.gov.ua*. Retrieved February 1, 2016, from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].

3. Pozharchuk, Yu. V. (2013). Syrovynna baza yak faktor zabezpechennia konkurentospromozhnosti miasopererobnykh pidpriemstv Ukrainy [Resource base as a factor of competitiveness of meat processing enterprises of Ukraine]. *Ekonomika kharchovoi promyslovosti – Economics of the food industry*, 1 (17), 32–34 [in Ukrainian].

4. Segeda, S. A. (2012). Otsinka spozhyvannia osnovnykh prodovolchikh produktiv v Ukraine [Estimation of consumption of basic food products in Ukraine]. *Zb. nauk. prats VNAU. Seria: Ekonomichni Nauky – Collected papers of VNAU. Series: Economic Sciences*, 3 (69), 195–199 [in Ukrainian].

5. Volkova, N. A. (2014). Metodyka suchasnoho analizu finansovoho stanu silskohospodarskykh pidpriemstv [Modern methods of analysis of financial state of agricultural enterprises]. *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen : zb. nauk. prats – Journal of social and economic studies: Collected papers*, 35, 305–308 [in Ukrainian].